

Social Sciences Indexed

International
SOCIAL MENTALITY AND
RESEARCHER THINKERS JOURNAL
Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
SMARTjournal (ISSN:2630-631X)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

2019

Vol:5, Issue:19

pp.790-804

www.smartofjournal.com

editorsmartjournal@gmail.com

TARIM POLİTİKASI VE TÜRKİYE'DE 2002 YILI SONRASI UYGULANAN TARIMSAL DESTEKLER

AGRICULTURAL POLICY AND AGRICULTURAL SUPPORTS AFTER 2002 IN TURKEY

Dr. Öğr. Üy. Erdal ARSLAN

Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Konya/Türkiye

Aysun SOLAK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Konya/Türkiye

Article Arrival Date : 06.03.2019

Article Published Date : 14.05.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31576/smryj.276>

Reference : Arslan, E. & Solak, A. (2019). "Tarım Politikası Ve Türkiye'de 2002 Yılı Sonrası Uygulanan Tarımsal Destekler", International Social Mentality And Researcher Thinkers Journal, 5(19): 790-804

ÖZET

İnsanların yerleşik hayata geçmesinden itibaren tarım da insanlık tarihinin en önemli unsurlarından biri olarak süre gelmiştir. Tarım, dünya nüfusunda yaşanan yüksek artışla insanlık için daha da önemli hale gelmiştir. Tarım sektöründe, teknolojik gelişmelerin de yardımıyla günden güne artan gıda ve gıda hammadde ihtiyacının karşılanabilmesine yönelik, yeni üretim yöntemleri ve politikaları geliştirilmiştir.

Çalışmada ilk olarak dünyada geliştirilen tarım politikalarının tarihsel gelişimine, tarım politika ve amaçlarının yanı sıra gelişmiş ülkelerdeki tarım politikaları sürecine de kısaca değinilmiştir. Çalışmanın devamında ise, Türkiye'de uygulanan tarım politikalarına genel bir bakış yapılmıştır. Daha sonra Türkiye'de uygulanan tarımsal destekleme politikaları ve bu politikaların amaçları ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Türkiye'de değişen siyasi hükümetle birlikte 2002 yılından sonra tarım sektörüne uygulanan destekler başlıklar halinde incelenmiştir. Çalışmanın devamında ise, 2002 yılı sonrasında Türkiye tarım sektörüne ait bazı tarım istatistik ve verilerine yer verilmiş ve incelenmiştir. Çalışma bu dönemde Türkiye'de üretimi yapılan bazı tarım ürünlerinin genel değerlendirilmesi yapılması ile tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Tarımsal Üretim, Tarım Politikası, Tarımsal Destekleme Politikası, Kırsal Kalkınma.

ABSTRACT

Since the settling of people, agriculture has become one of the most important elements of human history. Agriculture has become even more important for humanity with the high increase in the world population. In the agricultural sector, new production methods and policies have been developed in order to meet the growing food and food raw material needs with the help of technological developments.

In the study, the historical development of the agricultural policies developed in the world, agricultural policies and objectives as well as the agricultural policies in developed countries are briefly mentioned. In continuation of the study, it was made an overview of the agricultural policies applied in Turkey. Later agricultural support policies implemented in Turkey and about the objectives of these policies also are included. After changing political government in Turkey it has been analyzed in 2002 with headlines supports applied to the agricultural sector. In continuation of the study, given to Turkey in 2002 after some of the agricultural sector and agricultural statistics and data it was examined. Work was completed during this period by making some general evaluation of the production of agricultural products made in Turkey.

Key words: Agriculture, Agricultural Production, Agricultural Policy, Agricultural Support Policy, Rural Development.

1. GİRİŞ

İnsanların yerleşik hayata geçmesinden bu zamana dek süre gelen tarım kavramı olarak “insanların, bazı temel gereksinimlerini karşılamak amacıyla doğa kaynaklarını kullanıp işleyerek yapılan ekonomik faaliyetler” şeklinde tanımlanmaktadır(TÇV,1997:15).

Zaman içerisinde insan nüfusunun da artmasıyla birlikte tarım çok farklı bir boyut kazanmıştır. Bu durum insanları tarım için yeni yöntemler bulmaya yönlendirmiştir. Günümüzde ülkeler, tarımda geleneksel yöntemlerden daha ziyade sanayi tipi tarım modeli kullanmaktadırlar.

Osmanlı döneminde tarım ekonominin önemli bir gelir kapısı olarak görülüyordu. Bundan dolayı üretimi devamlı kılmak için tarlasını iki yıl işlemeyen çiftçiye çift bozan adında vergiler uygulanıyordu. Bu durum çiftçinin toprağını sürekli olarak işlemesini dolayısıyla üretimin sürekliliğini sağlıyordu. Günümüzde ülkelerin tarımda en büyük sorunu üretimin devamlılığının sağlanmasıdır. Büyük oranda iklim koşullarına bağlı bir şekilde yapılan tarımsal üretimde istikrar sağlayabilmek için çeşitli tarım politikaları yapmak zorundadırlar.

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından bu yana çeşitli tarım politikaları uygulanmıştır. Bu politikalar kimi zaman başarılı olurken, kimi zaman gerek iklim koşulları gerekse bazı siyasi nedenlerden dolayı belirlenen hedeflere ulaşamamıştır.

Bu çalışmada Türkiye’nin 2002 yılı sonrası uyguladığı tarımsal desteklemeler ve tarımdaki bazı veriler incelenerek değerlendirmelerde bulunulacaktır.

2. TARIM POLİTİKASI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Tarım Politikası ve Amaçları

Tarım kendine has özellikleri ile gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan bütün ülkeler tarafından desteklenmektedir. Dünyada yapılan politikalar açısından bakıldığında ilk köklü politikalar, tarım alanında yapılmıştır. Bazı ülkeler tarım ürünlerinin sağlık açısından güvenliği üzerine politikalar yaparken, bazıları da tarımın ülke ekonomisine desteğini arttırmak amaçlı tarım politikaları geliştirmiştir.

Tarım olarak ise tarım politikası, çiftçilerin ekonomik yaşantılarını iyileştirmek, tarımsal üretimi kamu yararına uygun şekilde teşvik etmek ve düzenlemek, kırsal toplumların refahını yükseltmek, tüketicileri aşırı fiyat artışlarından korumak amacıyla devletin almış olduğu tedbirler dizisidir(Kabukçu ve Oğuz,1998,s.251).

İyi ve uygulanabilir bir tarım politikasının tarım sektöründeki amaçları ise,

- ✓ Birim alandan sağlanan verimin artırılması,
- ✓ Çiftçilerin gelir ve yaşam düzeylerinin iyileştirilmesi,
- ✓ İç talebin karşılanması,
- ✓ Beslenme şartlarının iyileştirilmesi,
- ✓ İhracat imkânlarının artırılması,
- ✓ Arazi kullanımında dengenin sağlanması şeklinde sıralanabilir(Kabukçu ve Oğuz,1998:252).

2.2. Gelişmiş Ülkelerde Kısaca Tarım Politikaları Süreci

Günümüzde ABD ve AB ülkeleri, sahip oldukları teknolojilerin yanı sıra politik anlamdaki büyüklükleri nedeniyle de tarım sektöründe önemli bir rol üstlenmektedir.

Avrupa kıtası birinci ve ikinci dünya savaşından sonra tarımda birçok sıkıntı yaşamıştır. Bu durum, Avrupa ülkeleri arasında tarım politikaları açısından bir ortaklık yapılmasına yol açmıştır. Tarımda bu şekilde hareket eden AB, birlik içerisinde gıda ürünlerinin üretimi belirli güvenceler altına alınarak, birlik dışındaki ülkelere olan bağımlılığın ortadan kaldırılmasını hedeflemiştir.

ABD’de ise tarım, 1929 Büyük Buhran’a kadar tamamen liberal bir piyasaya tabiydi. Kriz sonrası ABD ekonomisinin genelinde yaşanan sıkıntılar, tarım sektörüne de yansımıştır. Bu durum karşısında ABD’de Tarım Kanunu çıkarılarak, tarım ekonomisine müdahaleci ve korumacı bir politika uygulanmaya başlanmıştır. ABD’nin tarım üzerindeki bu müdahaleci yaklaşımı 1996 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)’nün kurulmasına kadar devam etmiştir. DTÖ’nün kurulmasından sonra tarım üzerine doğrudan müdahale yerine yeni ve daha liberal politikalar geliştirilmiştir.

Gelişmiş ülkeler, ikinci dünya savaşından sonra olumsuz havayı hızlı bir şekilde üzerinden atmayı başarmıştır. Başarılı bir şekilde uygulanan tarım politikaları ülkelerin kısa zaman içinde tarım ürünlerini yüksek düzeyde ihraç edebilmelerine olanak sağlamıştır. Üreticiyi korumayı amaçlayan bu politikalar bir taraftan da tarım ürünleri fiyatlarının belli bir seviyenin altına inmesini engelliyordu. Bu durum bir taraftan üreticiye kazandırırken aynı zamanda üretimde devamlılığı da sağlıyordu.

Her ne kadar ülkeler tarımını kendi politikaları ile birlikte yapmak isteseler de tarım politikası belirleme ve uygulama konusunda tamamen bağımsız olamamaktadırlar. Bunun temel nedeni ise siyasi ve askeri açıdan daha güçlü olan ABD ve Avrupa ülkelerinin başını çektiği uluslararası örgütler ve uluslararası antlaşmalardır. Bu antlaşmalar ülkelerin yapacakları tarım politikalarının sınırlarını ve çerçevesini belirlemektedir(Memiş,2004:1). Gelişmiş ülkeler DTÖ altında kendi isteklerini ön planda tutarak, diğer ülkelerin bağımsız bir politika belirlemesine engel olmaktadır(Gaytancıoğlu, 2009:139).

3.TÜRKİYE’DE UYGULANAN TARIM POLİTİKALARINA GENEL BAKIŞ

Türkiye’de, Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte tarım da dâhil olmak üzere ekonomik anlamda birçok yenilik yapılmış ve ileriye doğru bir sıçrama yaşanmıştır.

“*Köylü Milletin Efendisidir.*” sözüyle aslında tarıma vurgu yapan Mustafa Kemal Atatürk, 1923 İzmir İktisat Kongresi ile yeni tarım politikaları belirleyerek, tarım kesiminin karşılaştığı problemleri daha geniş bir perspektifte ele almıştır. Bu kongreden sonra tarımın ekonomik ve teknik sorunlarının yanında köylü kesiminin sosyal sorunlarına da değinilmiştir. Birçok ekonomik alanda olduğu gibi tarım alanında da İzmir İktisat Kongresi bir milat olmuştur.

1923’lü yıllarda ülkenin en büyük ekonomik gelir kaynağı tarımdı, dolayısıyla tarım sektörünün iyileştirilmesi adına acil çalışmalar yapılmak zorundaydı. Bu çalışmaların ilk adımı çiftçinin üzerinde büyük bir yük oluşturan öşür vergisinin kaldırılmasıdır. 1950’li yıllarda ise Marshall yardımları sayesinde makinalı tarıma geçişte büyük bir ilerleme kat edilmiş olup ülke içerisinde traktör sayısı hızlı bir şekilde artmıştır. 1948 yılında sadece 1.756 olan traktör sayısı, 1955’te 40.282’ye, 1960’ta 42.136’ya, 1965’te ise 54.668’e çıkmıştır(Makal,2003).

1960’larda ise planlı döneme geçişle birlikte tarım politikaları TBMM kararı ile daha da belirgin hale gelmiş ve bu dönemde çeşitli destekleme alımları yapılmıştır. Buna ek olarak, girdi destekleri de verilmiştir(Gaytancıoğlu,2009:86).

1970’ler tarımın fiyat yoluyla en çok desteklediği yıllardır ve bu zaman içerisinde fiyat yoluyla desteklenen ürün sayısı 24 olmuştur(Yapar,2005:27). Daha sonraki dönemde 24 Ocak 1980 kararları ile tarım sektöründe de liberalleşme artırılarak devlet tekelleri büyük ölçüde kaldırılmış ve desteklenen ürün sayısı da düşürülmüştür(Ortaç vd.,2006:108). 1994 yılına gelindiğinde ise yaşanan ekonomik kriz nedeniyle tarımsal ürünlere ayrılan kaynakta bir takım kısıtlamalara gidilmiştir. Konjonktürel dalgalanmalar ve enflasyonun yüksek düzeylere ulaşmasından dolayı tarıma devlet desteği kısıtlanarak, bütçe üzerinde tarımın etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. 1990’lı yılların sonlarında ekonomik krizlerin yanı sıra siyasi krizlerin de etkisiyle tarım politikaları günü kurtaracak şekilde uygulanmıştır. Bu dönemde uygulanan tarım politikaları genel olarak içerisinde

yapısal önlemler bulunmayan kısa vadeli konjonktür dalgalanmalara dayalı fiyat ağırlıklı politikalara dönüşmüştür.

2000'li yıllardan itibaren Türkiye'nin tarım politikalarında dönüşüm başlamıştır. Değişen hükümetle birlikte tarımda da bir takım değişiklikler yapılarak tarım politikalarında daha uzun vadeli ve daha kapsamlı çözümler geliştirilmeye çalışılmıştır.

4. TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKALARININ AMAÇLARI

Bazı ülkelerin en büyük ekonomik geçim kaynağı tarımdır. Dolayısıyla bu ülkelerde tarımsal üretimde sürekliliğin sağlanması kritik bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda belirlenecek tarım destekleyecek kapsamlı çalışmaların yapılması ve verimliliği arttıracak yeni yöntemlerin geliştirilmesi de büyük önem arz etmektedir.

Ülkelerin tarımsal destekleme politikaları geliştirmelerinin temel amaçları ise tarım kesiminin gelir düzeyinin yükseltilmesi, üretimin ve fiyatların yönlendirilmesi, verimlilik ve kalite artışı sağlanması, doğal kaynakların dengeli kullanılması ve kırsal kalkınma olarak sıralanabilir.

4.1. Tarım Kesiminin Gelir Düzeyinin Yükseltilmesi

Tarımsal üretimde meydana gelen artışın, bu ürünlere olan talebin artış hızından fazla olması nedeniyle tarım ürünlerinin fiyatları, diğer sektörlerin ürün fiyatlarına göre daha düşüktür ve bu da tarım sektörünün gelir düzeyine yansımaktadır (Çomaktekin,2009:11;Memiş,2004:50).

Tarım sektörünün daha başarılı olabilmesi ve ülkeye ekonomik katkısının artırılması bir anlamda tarımla uğraşan sektörün gelirlerine bağlıdır. Nitekim bir çiftçi tarımla uğraşırken kazandığı para, tarım sektöründe değil de başka bir sektörde çalışması halinde elde edeceği gelirden daha düşükse, o kişi artık tarım yapmayacak ikame etkisi daha yüksek bir sektöre yönelecektir. Bu durum önlenmesi amacıyla çiftçinin en azından sanayi sektörü veya daha başka bir sektörde elde edeceği bir gelirle aynı düzeyde gelir elde etmesi onu tarım sektöründe çalışmaya devam ettirebilecektir.

Dolayısıyla tarım politikaları belirlenirken, tarımın en önemli sorunu olan sürekliliğin sağlanabilmesi için tarım sektörünün gelir düzeyinin artırılması gerekmektedir. Aksi takdirde ikame etkisi oluşacak ve tarım sektöründe çalışan insanlar ikame etkisiyle birlikte başka sektörlere kayacaktır. Bu durum ülkenin otarşisi üzerinde olumsuz etkiler oluşturarak dışa bağımlılığı ve cari açığı arttıracaktır.

4.2. Üretimin Ve Fiyatların Yönlendirilmesi

Tarım politikalarının diğer bir amacı da üretimin ve fiyatların yönlendirilmesidir. Tarımda ve hemen hemen tüm sektörlerde alıcı ve satıcının çıkarları birbirlerinin tamamen tersidir. Alıcı ürünü daha ucuza almak isterken satıcı ürünü daha yüksek fiyata satmak istemektedir. Burada A. Smith'in de dediği gibi *denge fiyatı görünmez bir el sayesinde belirlenirken*, Keynes'inde dediği gibi *devletin piyasa fiyatlarına müdahale etmesiyle de belirlenebilir*.

Üretimin yönlendirilmesinin öncelikli amacı kendine yeterliliğin sağlanması olmakla birlikte tarım piyasalarında üretim ve fiyat istikrarı sağlamak da önemli amaçlar arasındadır. Fiyat istikrarının sağlanması ürün arzının ve tarımsal üretimde istikrarın oluşmasına bağlıdır. Devlet, tarımsal üretimde çeşitli destekleme politikası araçlarını kullanarak istikrar sağlamaya çalışmaktadır. Fiyat istikrarı, üretimin yanında stok, ithalat ve ihracat politikaları yoluyla da oluşturulmaya çalışılır. Tarım ürünlerinde fiyat istikrarı, hem tüketicilere uygun fiyatlardan gıda ürünleri sağlamak hem de üretici gelirlerinde istikrar sağlamak açısından önemlidir (Çomaktekin,2009:13).

Tarım sektöründeki üreticilerin dünyadaki diğer üreticilerle gerek teknolojik maliyet gerekse üretilen ürünlerin pazar fiyatları açısından rekabet edebilmelerini sağlamak da bu desteğin önemli amaçları arasına girmektedir.

4.3. Verimlilik ve Kalite Artışı

Tarım sektörünün başarılı olabilmesi için önemli etkenlerden birisi de verimlilik ve kalite artışıdır. Üreticiler üretim faaliyetlerinde, kullanılan girdilerde verim elde etmeleri halinde kıt kaynaklarla maksimum üretimi gerçekleştirebileceklerdir.

Verimlilik, üretimde kullanılan girdilerin etkinlik derecesini bize sunmaktadır. Ekonomilerde refah artışı demek verimlilik artışı demektir. Tarım sektöründe verimlilik artışını etkileyen bazı faktörler; iklim, işletme kapasitesi, işgücünün eğitimi, çalışanların örgütlenme durumu, girdide kullanılan ürünlerin maliyeti, içinde bulunulan toplumun sosyal ve siyasi yapısı, sektörün teknolojiye erişimi ve teknoloji kullanım düzeyi sayılabilir. (Gümüş,2012:45).

Geleneksel yöntemlerle yapılan tarım, doğal koşullardan etkilenmekte, kalite ve üretim azalmaktadır. Günümüzde ise tarım, gelişen teknolojiyle birlikte mümkün olduğunca doğal koşullara bağlılığın en aza indirgenerek yapılmaktadır. Bu şekilde yapılan tarım atalardan gelen usulle yapılan tarımdan hem daha kaliteli ürün vermekte hem de doğal koşullardan fazla etkilenmediği için daha fazla verim vermektedir.

Tarımda iki türlü teknoloji uygulanmaktadır. Bunlardan birincisi insan gücünü ikame eden mekanik teknoloji ikicisi ise ürünün verimini ve kalitesini etkileyen biyolojik anlamda kullanılan teknolojidir. Bu teknolojileri ülkelerin kendilerinin üretmesi daha tercih edilen bir durumdur. Ancak, çoğu ülkenin gelişmiş ve yeterli teknolojik seviyeye ulaşamaması buna büyük bir engel olarak görünmektedir. Bu da tarım üretiminin genel anlamda ithal edilen teknolojik ürünlerle yapılmasını neden olmaktadır ve dolayısıyla bu durum üretim maliyetlerini olumsuz yönde etkilemektedir(Gümüş,2012:45).

Bu durum bize tarım politikalarının amaçlarından olan verimlilik ve kalite artışının önemini göstermektedir. Dolayısıyla verimliliği ve kalite artışını gerçekleştirebilmek için sanayide ve biyolojik teknolojide de ilerleme yapmanın ne kadar elzem olduğu ortadadır.

4.4. Doğal Kaynakların Dengeli Kullanımı

Tarım neredeyse tamamen doğal kaynaklardan yararlanılarak yapılmaktadır. Tarım yapılırken üreticiler daha fazla verim elde etmek için maalesef doğal kaynaklara zarar vermektedir. Bunlar kimi zaman vahşi sulama yapılarak toprağın tuz oranının artmasına neden olmakla birlikte yer altı sularının bilinçsizce kullanımı sonucu tatlı su kaynaklarının azalmasına neden olurken kimi zamanda bilinçsiz ilaçlama yapılarak toprağın verimini yıldan yıla azaltır. Bunun sonucu olarak ülkede uygulanan tarım politikaları gözden geçirilerek doğal kaynakların dengeli ve verimli kullanımı desteklenmelidir.

1950'li yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, bu durumun farkına vararak sürdürülebilir tarım kavramını ortaya koymuştur. Sürdürülebilir tarım aslında doğal kaynakların tükenebileceğinin farkına varılarak yapılan tarımdır. İnsan nüfusu gün geçtikçe artmaktadır dolayısıyla üretilen ürünlerin de bu oranda artması gerekmektedir. Bu durum insanları daha fazla üretim ve kazanç elde etmek pahasına doğal kaynaklara zarar vermesine yol açmaktadır. Bu üretim yönteminde verimlilikte artış, çevreye olan zararın en aza indirgenmesi kısa orta ve uzun dönemde doğal yaşam ve çeşitlilik desteklenmekte bu sayede yaşam standartlarının iyileştirilmesi amaçlanmaktadır.

4.5. Kırsal Kalkınma

Tarım günümüzde de geçmişte olduğu gibi daha çok kırsal kesimde yapılan ekonomik bir faaliyettir. Tarım hala kırsal bölgelerin kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Kırsal alanların şartlarının iyileştirilmesi varlığının devamlılığı ve kentli kesime göre sosyal ve ekonomik açıdan dezavantajlarının giderilmesi ve hayat koşullarının iyileştirilmesi için yapılan çalışmalara kırsal kalkınma denilmektedir. Kırsal kalkınmanın kapsamına tarımın verimliliği, kırsal

alan ve kentsel alan arasındaki fırsat eşitliği, tarımsal üretimin teknolojik yeniliklerle entegre bir biçimde çalışması, kırsal kesimde yaşayanların eğitim, sağlık, yaşam standartlarının artması, örgütlenme açısından desteklemeler, üretilen ürüne verilen desteklemeler vb. girmektedir.

Altyapı eksikliği, pazarlama eksikliği ve eğitimdeki bazı yetersizlikler kırsal kalkınma için yapılan çalışmaları ne yazık ki olumsuz yönde etkilemekte ve üreticilerde piyasa koşullarına uyum için dezavantaj sağlamaktadır (Babacan,1999). Dolayısıyla tarım politikaları belirlenirken bu hususlar üzerinde durulmalı ve yapılan politikaların ülkenin imkânları doğrultusunda hazırlanması gerekmektedir.

Tarım politikalarının sanayi ve hizmet sektöründen ayrılan yanı, yapılan yatırımların ve oluşturulacak imkânların şahıslardan daha çok devlet eliyle gerçekleştirilmesidir. Örnek verilecek olursa; sulu tarımın yapılabilmesi ancak suyun başka yerlerden sulama kanallarıyla birlikte, tarım yapılan alana taşımak verilebilir. Bu örnekte çiftçi baraj kurup buradan sulama kanalları ile tarlasına suyu götüremez ama devlet imkânları ile böyle bir kalkınma için faaliyette bulunabilir. Tohum ıslahı, erozyonla mücadele, elektrik hizmetinin yaygınlaştırılması ancak devlet eliyle gerçekleştirilebilecek çalışmalardır. (Çavuş,2009:43).

Avrupa Birliği'nin önemli politikalarından Ortak Tarım Politikası (OTP), 1962 yılında yürürlüğe girmiştir. Zamanla tarımsal değişim ve kırsal kesimlerin gelişen ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmiştir. Her bir reform süreci, tarımın gıda temini için sadece bir üretim faaliyeti olmanın ötesinde; tarım sektörünün geleceği, kırsal alanların dengeli kalkınması ile sıkı bir şekilde ilişkilendirilmiştir (Nazlı ve Küden,2012:1).

6. 2002 YILI SONRASI TÜRKİYE'DE TARIMSAL DESTEKLEME POLİTİKALARI

Türkiye'de 2002 yılından sonra siyasi hükümetin değişmesiyle birlikte ülkenin çeşitli politikalarında değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu değişimler tarım alanında da yaşanmıştır ve tarım politikalarında hem nitelik hem de nicelik bakımında çeşitli değişimler meydana gelmiştir. Yapılan değişiklikler sonucu ortaya çıkan başlıca yeni desteklemeler ise şunlardır;

- ✓ Doğrudan Gelir Desteği
- ✓ Dolaylı Gelir Desteği
- ✓ Fark Ödemesi
- ✓ Telafi Edici Ödemeler
- ✓ Hayvancılık Destekleri
- ✓ Tarım Sigortası Ödemeleri
- ✓ Pazar Fiyatı Desteği
- ✓ Kırsal Kalkınma Destekleri
- ✓ Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı Destekleri

6.1. Doğrudan Gelir Desteği

Değişen tarım politikaları neticesinde tarıma verilen desteklemelerin ilki doğrudan gelir desteğidir. DGD, üretilen üründen ve ürünün fiyatından bağımsız olarak yapılan ödemelerdir. DGD'nde ürünün ne olduğu veya ne kadar üretildiği değil de üreticiye tarımı yaptığı dekar cinsinden yapılan ödemelerdir.

Bu yöntemde, üreticiye dolaylı bir gelir sağlanmazken mevcut üretiminde, üretim alanının büyüklüğüyle doğru orantılı olarak doğrudan bir destekleme vardır. Burada üretim faktörleri için doğrudan bir finansman hedeflenmiş üretimin niceliği, verimi gibi bir takım teknik durumlar üreticiye bırakılmıştır. Teknik konuların üreticiye bırakılması ise desteğin zayıf yönünü oluşturmaktadır. Çiftçinin eline geçen desteği verimli bir şekilde kullanamaması, verilen desteğin boşa gitmesine neden olmaktadır.

6.2. Dolaylı Gelir Desteği

Doğrudan gelir desteğinin dışında üreticiye, dolaylı gelir destekleri de yapılmıştır. Dolaylı gelir desteği, direkt olarak ürüne değil de ürünün kalitesi ve verimi üzerinde olumlu etkisi olan etmenlere yapılır. Devletin belli zamanlarda tarım için sulama projeleri, yerli tohum ıslahı, mazot desteği, tarım ilacı ve gübre gibi desteklerin yanında üreticilere sağlanan krediler, vergi muafiyeti ve borç anapara faizlerinin silinmesi de dolaylı gelir desteğine örnek olarak verilebilir.

Bu destekler tarım sektöründe çalışanların belli bir gelir düzeyine ulaşması amacını da üstlenmenin yanı sıra asıl olarak tarım ürünlerinin verimliliği üzerinde çok etkilidir (Çomaktekin,2009:25).

6.3. Fark Ödemesi Desteği

Ülkemizde uygulanan desteklerden bir tanesi de fark ödemesi desteğidir. Ürünlerini bin bir emekle yetiştiren ve belli maliyetlere katlanan çiftçiler ürettiği ürünlerini piyasa koşullarında istediği fiyattan satamadıklarında zarara uğramaları halinde devlet, üreticinin ürettiği ürünün maliyetlerinden yola çıkarak belli bir piyasa fiyatı belirler ve belirlenen fiyatın altında satılan ürünlere aradaki fark kadar destek ödeyerek üreticinin zararı önler.

Fark ödemesi belli ürünlere yapılır, bunlar başlıca tahıl ürünleri olmak üzere on altı üründen oluşmaktadır. Buğday, çeltik, kanola, arpa, nohut, mercimek, ayçiçeği, kuru fasulye, yulaf bunlardan bazılarıdır(GTHB,2014). Bunların dışında desteğin verildiği havzaya uygun olmayan ürün yetiştirildiğinde bu ürünü yetiştiren çiftçi, fark ödemesi desteğinden yararlanamamaktadır.

6.4. Telafi Edici Ödemeler

Bazı dönemlerde üretilen ürünlere arz fazlası yaşanır. İşte bu gibi durumlarda yetiştirilen ürünün değiştirilip farklı bir ürünün üretilmesi sonucu oluşan gelir kaybı için telafi edici ödemeler yapılmaktadır. Patates siğili ve çay tazminatı ve masraflarına yönelik destekler bu kapsama girmektedir(Güresinli,2015).

6.5. Hayvancılık Destekleri

Ülkemizde tarımın yanında hayvancılık sektöründe de büyük bir potansiyel bulunmaktadır. Hayvancılık destekleri de ülkemizin bölgelerine uygun hayvan ırklarının ıslahı, üretimin yapıldığı tesislerin hijyen koşullarının iyileştirilmesi, yetiştirilen hayvanların sağlığı, hayvan pazarlarının oluşturulması ve çeşitli su ürünlerine teşvik verilmesi amaçlanmaktadır.

Son yıllarda ülkemizde verilen desteklerde ağırlık kazananlar onaylı süt işletmeciliği, arı kovanı desteği, ipekböceği yetiştiriciliği ve büyükbaş ve küçükbaş hayvan destekleri olmuştur(Güresinli,2015).

6.6. Tarım Sigortası Ödemeleri

Üretim ne kadar teknolojik olursa olsun ne kadar doğal şartlardan arınmış olursa olsun her zaman belli riskler altındadır. Bu kimi zaman heyelan kimi zaman orman yangını gibi elimizde olmayan doğal afetlerden kaynaklı olabilir. Bu gibi nedenlerden dolayı çiftçilerin zararlarını karşılamak üzere tarım sigortası ödemeleri yapılmaktadır.

Bunun için kanun kapsamındaki risklerde standartların sağlanması riskin en iyi şekilde atlatılması, olası hasarlarda yapılacak ödeneğin bir yerden yapılması ve tarım sigortasının yaygınlaştırılması amacıyla 2005 yılında TARSİM (Tarım Sigortaları Havuzu) kurulmuştur.

6.7. Pazar Fiyatı Desteği

Pazar fiyatı desteği, devlet tarafından tarımda çalışan kişilerin gelir düzeyini arttırmak için, tarımsal ürünlere otarşının sağlanabilmesi için ve tarımsal üretimde verimlilik artışı gibi amaçlarla tarımsal ürün fiyatlarına müdahaleyi ön gören uygulamalardır(Çomaktekin,2009:25).

Pazar fiyatı desteği kısa vadede piyasaya müdahale etme aracı olarak ortaya çıkmıştır. Amacı tarımla uğraşan kesimin gelir düzeyini arttırmanın yanında tüketici kesiminin de daha uygun fiyatlardan ürünlere ulaşabilmesini amaçlamaktadır. Ancak, desteğin uzun vadeli kullanılması halinde üretici ve tüketici çıkarlarını korumada daha etkilidir(Gaytancıoğlu,2009:31).

Pazar fiyatı destekleri, belirli ürünlere sağlanan destekleme alımları, prim destekleri ile yerli üreticilerin ve üretimin korunması amacıyla uygulanan dış ticaret önlemlerinden (gümrük tarifeleri ve tarife dışı önlemler ile ihracat destekleri) oluşmaktadır (Çomaktekin,2009: 25).

Pazar fiyatı desteği piyasaya iki türlü müdahale eder. Bunlardan birisi fiyat dışı piyasa müdahalesi diğeri ise fiyatlara doğrudan müdahaledir. Fiyat dışı piyasa müdahalesinde devlet piyasa koşullarına göre dolaylı olarak müdahalede bulunur. Piyasada arz fazlası olduğu zaman üretici ürünü daha ucuz fiyattan satacağı için devlet düşük fiyat politikası izleyerek arzı kısma eğilimine girer. Aynı şekilde devlet bazı uygulamalarla talebi arttırıcı çeşitli politikalarla müdahalede bulunabilir. Bu durumda devlet çeşitli destekleme alımları ile piyasaya girer. Ayrıca devlet bazı ürünlerin reklamını bizzat yaparak o ürünlerde talebi arttırıp miktar ve fiyat dengesini sağlamaya çalışır.

Tarımsal üretim genelde doğa koşullarından etkilendiği için kimi zaman üretim azalıp fiyatlar artar kimi zaman da üretim artıp fiyatlar düşer bu durum devletin piyasaya(fiyatlara) doğrudan müdahale etmesini zorunlu kılar(Memiş,2004). Bu durumda da devlet diğer müdahale aracı olan doğrudan müdahaleyi kullanır.

Pazar fiyatı desteğinin bir başka özelliği ise her zaman politik tartışmaların merkezinde olması ve diğer araçlara göre desteklemede daha önemli bir yer edinmesidir(Yalçınkaya vd.,2006:103).

6.8. Kırsal Kalkınma Destekleri

Tarımda yapılan destekler sadece çiftçiye ya da sadece tarımsal ürüne yapılmamaktadır. Tarımın yapıldığı yerler genelde merkezden uzak kırsal alanlardır. Dolayısıyla desteklemelerin de kırsal alana belli etkilerinin olması gerekmektedir.

Bu doğrultuda ortaya çıkan kırsal kalkınma destekleri, kırsal alanda yaşayan insanların gelir düzeyinin arttırılması ve farklı gelir düzeylerinden kazanım sağlanması, yapılan tarımsal üretimin teknolojik imkânlarla birlikte daha verimli bir şekilde yapılması, kırsal kesimdeki doğal alanlara ve kaynaklara gereken özenin gösterilmesi, kırsal kalkınma alanlarında gerekli olan yatırım harcamalarının gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

6.9. Çevre Amaçlı Tarım Arazilerini Koruma Programı Destekleri

Bu destekleme türü de tarım arazileri ve meraların korunması olarak ortaya çıkmıştır. ÇATAK olarak da isimlendirilen bu destek türü olumsuz doğa koşullarına maruz kalan arazilerin daha faydalı kullanılması ve sürdürülebilir tarım amaç edinilerek verilen çeşitli desteklemelerdir. Söz konusu destekler, 2006 yılından itibaren verilmeye başlanmıştır ve ödemelerin tarım harcamalarındaki payı sürekli olarak artmaktadır(Güresinli,2015).

7. 2002 YILI SONRASI TÜRKİYE'DEKİ BAZI TARIM İSTATİSTİKLERİ

Geçmişten günümüze kadar süre gelen tarımsal üretimin ekonomideki ağırlığı yıllar içerisinde değişmiştir. Tarımın genel ekonomi içindeki payı her ne kadar giderek azalmışsa da gerek oluşturduğu istihdam olsun gerekse sanayi sektörüne yapmış olduğu katkı olsun hala ülkedeki GSMH için önemli bir kalemi oluşturmaktadır.

Tablo 1'de de görüldüğü gibi Cumhuriyet'in kurulduğu yılda tarımın GSMH içindeki payı %42.8 civarındadır. Aşağı doğru bir seyir izleyerek 1980'de %25, 2000'de %13,5, 2012'de %7,9 ve 2017'de 6,1 seviyesine gerilemiştir.

Tablo 1: Türkiye’de Tarımın GSMH İçindeki Payı(%)

Yıllar	Tarım/GSMH
1923	42,80%
1970	36%
1980	25%
1990	16%
2000	13,50%
2003	12,60%
2012	7,90%
2017*	6,10%

Kaynak: Uğurluay, 2009 *TÜİK

Tarımın payının bu denli düşüşü kırsal kalkınma projelerinin başarıya ulaşamadığını göstermektedir. Dolayısıyla da bu durumun, tarımla uğraşan çiftçi kesiminin kırsaldan kentlere göç etmesi ile sonuçlandığını söyleyebiliriz.

7.1. Tarım Alanları

Nüfusun artmasıyla birlikte tarım ürünlerine olan ihtiyaç da doğru orantılı olarak artar. Yukarıda bahsedildiği üzere yapılan teşvikler ve desteklere rağmen ülkede tarım yapmak için gerekli girdilerin maliyetindeki artış ve üreticinin yetiştirdiği ürünü araçılara düşük fiyatlarla satması sonucu çiftçi kazanamamakta ve dolayısıyla üretim yapamamaktadır. Bu durum ise tarım arazilerinin işlenmemesini dolayısıyla tarım arazilerinin de azalmasına neden olmaktadır.

Tablo 2’deki bilgilere bakıldığında Türkiye’de tarım arazileri 2002 yılından 2017 yılına kadar 3.167 hektar azaldığı görülmektedir. Bunun yanında toplam işlenen tarım alanında da 3.869 hektarlık azalma yaşanmıştır. Ayrıca ekilen alan sayısında da 2.399 hektarlık bir düşüş söz konusudur.

Tablo 2: Türkiye’de Tarım Arazileri Alanı (Bin Hektar), 2002-2017

Yıllar	Toplam Tarım	Toplam İşlenen	Tahıl ve Diğer Bitkisel Ürünler
2002	41 196	23 905	17 935
2003	40 644	23 310	17 408
2004	41 210	23 813	17 962
2005	41 223	23 775	18 005
2006	40 493	22 981	17 440
2007	39 504	21 979	16 945
2008	39 122	21 555	16 460
2009	38 912	21 351	16 217
2010	39 011	21 384	16 333
2011	38 231	20 523	15 692
2012	38 399	20 581	15 463
2013	38 423	20 574	15 613
2014	38 558	20 699	15 782
2015	38 551	20 650	15 723
2016	38 328	20 382	15 575
2017	38 002	20 036	15 536

Kaynak: TÜİK.

7.2. 2002 Yılından Sonra Tahıl Üretimi

Tahıl üretimi dünya ve Türkiye nüfusunun beslenmesinde büyük önem taşımaktadır. Sadece insan beslenmesinde değil, hayvan varlığının yem ihtiyacı olan dane ve saman, tahıl üretimi ile karşılanmaktadır. Türkiye’de tahıl üretimi, tarım sektörünün olduğu kadar ülkenin genel ekonomisinin de temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle tahıl, oldukça geniş bir üretici kitlesini ilgilendirmektedir. Tahıl, ekonomik ve sosyal yaşantıda diğer tarım ürünlerine göre daha büyük bir önem ve ağırlığa sahiptir. Ayrıca, ihracat açısından da önem taşımaktadır(Yılgör, Seyhan & Sevim,2013).

Tablo 3’e göre Türkiye’de en temel tüketim ürünlerinden olan buğday, arpa, mısır çeltik ve çavdar üretiminde 2002 yılından 2017 yılına kadar azalış gösteren tek tahıl ürünü 1.200.000 tonluk bir

düşüşle arpadır. Diğer tahıl ürünlerinde meydana gelen artışa rağmen maalesef Türkiye bu beş tahıl ürününde de ithalat yapmak durumunda kalmıştır.

Tablo 3: Türkiye’de 2002 Yılı Sonrası Tahıl Üretimi(Ton)

Yıl	Buğday	Durum Buğdayı	Arpa	Mısır	Çeltik	Çavdar
2002	19 500 000	-	8 300 000	2 100 000	360 000	255 000
2003	19 000 000	-	8 100 000	2 800 000	372 000	240 000
2004	21 000 000	5 000 000	9 000 000	3 000 000	490 000	270 000
2005	21 500 000	4 500 000	9 500 000	4 200 000	600 000	270 000
2006	20 010 000	3 500 000	9 551 000	3 811 000	696 000	271 000
2007	17 234 000	2 709 000	7 306 800	3 535 000	648 000	240 540
2008	17 782 000	2 782 000	5 923 000	4 274 000	753 325	246 521
2009	20 600 000	3 740 000	7 300 000	4 250 000	750 000	343 330
2010	19 674 000	3 450 000	7 250 000	4 310 000	860 000	365 560
2011	21 800 000	3 850 000	7 600 000	4 200 000	900 000	365 750
2012	20 100 000	3 300 000	7 100 000	4 600 000	880 000	370 000
2013	22 050 000	4 075 000	7 900 000	5 900 000	900 000	365 000
2014	19 000 000	3 300 000	6 300 000	5 950 000	830 000	300 000
2015	22 600 000	4 100 000	8 000 000	6 400 000	920 000	330 000
2016	20 600 000	3 620 000	6 700 000	6 400 000	920 000	300 000
2017	21 500 000	3 900 000	7 100 000	5 900 000	900 000	320 000

Kaynak: TÜİK, 2018.

7.3. 2008 Sonrası Tahılda Dış Ticaret

Türkiye’de 2008 yılı ve sonrası dönemde tahıl ürünlerinin dış ticaretine dair veriler Tablo4’teki gibidir:

Buğday: Buğday üretimi konusunda kendine yeterliliği oldukça yüksek olan ülkemizin TÜİK verilerine göre 2016/17 dönemi yeterlilik derecesi % 103,8’dir. Ancak bazı yıllar olumsuz iklim koşullarına bağlı olarak üretim ve kalitede yaşanan sorunlardan dolayı talep karşılanamamıştır ve ithalat yapılmıştır. Ülkemiz tarafından buğday ithalatı yapılmasının ve ithalatın yıllar içerisinde artış göstermesinin en önemli sebebi buğdaya dayalı mamul madde (un, makarna, bisküvi, irmik ve bulgur) ihracatının giderek artmasıdır.

Ülkemiz buğday üretiminde arz fazlası olduğu dönemlerde Toprak Mahsulleri Ofisi(TMO), piyasaları düzenlemek amacıyla diğer müdahale yöntemlerinin yanı sıra ihracat da yapmaktadır. Ülkemizin 2010 yılı buğday ihracat miktarı 1 milyon 171 bin ton ile son dönemin en yüksek seviyesidir. 2017 yılı buğday ihracatı ise yaklaşık 42 bin 581 ton olarak gerçekleşmiştir.

Arpa: Türkiye’nin arpa ithalat ve ihracat miktar ve değerlerine ilişkin bilgiler Tablo 4’te verilmiştir. Ülkemizde arpa ithalat miktarı; üretime, yurt içi kullanım miktarına ve gelişen yem sanayinin ham madde ihtiyacını karşılamasına bağlı olarak yıllar itibarıyla değişiklik göstermektedir. 2017 yılında yaklaşık 384 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

Arpa ihracat miktarları incelendiğinde ülkemizin arpa için bazı yıllar hariç net ihracatçı pozisyonunda olduğu görülmektedir. Nitekim ülkemizden 2010 yılında 500 bin ton arpa ihraç edilmiştir. 2017 yılı arpa ihracat miktarı ise 8.646 ton olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4: Türkiye’de 2008 Yılı İtibariyle Tahıl Ürünleri Dış Ticareti(Ton)

Yıl	İthalat					İhracat				
	Buğday	Arpa	Mısır	Çeltik	Çavdar	Buğday	Arpa	Mısır	Çeltik	Çavdar
2008	3.708.003	253.014	1.151.407	45.307	15.561	8.005	0,3	15.056	235	0
2009	3.392.692	91.649	485.131	63.203	2.393	301.457	301.316	325.434	199	0
2010	2.554.189	57.076	452.362	409.199	0	1.171.002	500.136	10.649	307	1
2011	4.754.682	36.132	381.293	77.083	0	5.233	3.221	13.945	834	0,5
2012	3.719.174	76.319	807.480	227.539	0,02	116.079	100.771	20.359	363	2643
2013	4.053.001	256.812	1.548.133	164.537	0	275.132	110	210.927	108	0,5
2014	5.285.243	675.994	1.423.595	299.966	0	68.572	13.998	64.618	341	26
2015	4.349.820	19.597	1.487.005	188.905	0,02	68.798	134	75.185	437	0
2016	4.225.784	39.994	534.791	202.464	0	26.503	5.573	44.136	49	2
2017	4.990.864	384.109	2.055.543	165.052	0	42.581	8.646	117.976	614	2

Kaynak: TÜİK.

Mısır: TÜİK verilerine göre 2016/17 dönemi ülkemiz mısır ürünü yeterlilik derecesi % 87,8 olarak gerçekleşmiştir. Mısır ürününde gelişen imalat sanayi ve sürekli artan mamul madde ihracatımızla birlikte sektörün ham madde ihtiyacı, üretimin yanı sıra ithalat yoluyla da giderilmektedir. Son dönemde en fazla mısır ithalatı 2 milyon 56 bin ton ile 2017 yılında, en fazla ihracat ise 325 bin ton ile 2009 yılında gerçekleşmiştir. 2017 yılında mısır ihracatı yaklaşık 118 bin ton olmuştur.

Ülkemiz; son dönemde mısır ithalatını ağırlıklı olarak Rusya Federasyonu, Romanya, Bulgaristan, Sırbistan, Ukrayna, Macaristan ve Bosna Hersek’ten yapmaktadır.

Çeltik: 2008–2017 yılları arasında Türkiye çeltik ithalat ihracat miktar ve değerlerine ilişkin veriler, Tablo4’te görülmektedir. 2010 yılında çeltik ithalatı 409.199 ton ile son dönemin en yüksek seviyesindedir. 2014 yılında ise üretimde bir önceki yıla göre yaşanan % 7,8’lik azalışa bağlı olarak çeltik ithalat miktarı yaklaşık 300 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemizin 2017 yılı çeltik ithalatı ise 165 bin ton olmuştur. Ülkemizde son dönemde en yüksek çeltik ihracatı, 834 ton ile 2011 yılında yapılmıştır. 2017 yılı çeltik ihracatımız ise bir önceki yıla göre ciddi bir artışla 614 ton olmuştur.

Ülkemizde son dönemde çeltik ithalatının büyük çoğunluğu ABD, Rusya Federasyonu, Bulgaristan, Portekiz ve Yunanistan’dan yapılmaktadır.

Çavdar: Türkiye’nin çavdar ithalat miktar ve değeri Tablo4’te verilmiştir. TÜİK verilerine göre 2016/17 dönemi ülkemiz çavdar ürünü yeterlilik derecesi % 97,1 ile oldukça yüksek düzeydedir. Ülkemiz çavdar ithalatı yıllar içerisinde değişmekle birlikte genel olarak oldukça düşük seviyededir. Nitekim 2013, 2014, 2016 ve 2017 yıllarında ülkemizde çavdar ithalatı yapılmamış; 2015 yılında ise sadece 15 kg yapılmıştır.

TÜİK verilerine göre ülkemizin çavdar ihracatı 2010, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yıllarında sırasıyla 1 ton, 0,5 ton, 2.643 ton, 0,5 ve 26 ton olarak gerçekleşmiştir. 2015 yılında ise çavdar ihracatı yapılmamıştır. 2016 ve 2017 yıllarında da ülkemizin çavdar ihracatı 2 ton olmuştur(TMO, 2017).

7.4. 2005 Yılı Sonrası Organik Tarım

Günümüzde bütün ülkeler için önemli olan konulardan birisi insan sağlığı diğeri ise çevre sağlığıdır. Tarım ilaçları ve doğaya verdiği zararlar göz önüne alındığında organik tarıma geçiş büyük önem arz etmektedir.

Organik tarım, ilaçların insan sağlığına ve doğaya olan olumsuz etkilerini ortadan kaldıran ya da en aza indirgeyen alternatif bir tarım yöntemi olarak ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak gelişmiş ve

gelişmekte olan ülkelerde organik tarıma geçiş için bir talep oluşmuş ve ekolojik tarım kendi başına büyük bir pazar payına sahip olmuştur.

Başka bir tanıma göre organik (ekolojik) tarım, geçmişten gelen hatalı uygulamalar sonucu doğal dengeyi tamir etme, insan ve çevre için en sağlıklı üretimi gerçekleştirme, fabrikasyon ve sentetik gübreler yerine doğal gübreleme yöntemine geçme, topraktaki parazitlerden yararlanarak üretim yapma, kısacası kalitesiz çok ürün yerine kaliteli az ürün üretmektir.

Ülkemizde de 2005 yılından sonra önemi daha da artan organik tarım yıllar itibariyle bir hayli büyümüş ve başlı başına bir sektör halini almayı başarmıştır. Tablo 5'te de görüldüğü üzere ürün çeşidi açısından çok fazla bir değişiklik olmayan organik tarımda, tarımla ilgilenen çiftçi sayısında yaklaşık 60 bin civarında bir artış olmuştur. Bunun yanında 2017 yılında üretimde yaklaşık 1 milyon 980 bin, üretim alanında ise yaklaşık 339 bin hektarlık bir artış meydana gelmiştir.

Tablo 5: Türkiye'de Yıllara Göre Tarımsal Üretim Verileri, 2005-2017

Yıl	Ürün Sayısı (adet)	Çiftçi Sayısı (adet)	Üretim Alanı (hektar)*	Üretim (ton)
2005	205	14.401	203.811	421.934
2006	203	14.256	192.789	458.095
2007	201	16.276	174.283	568.128
2008	247	14.926	166.883	530.224
2009	212	35.565	501.641	983.715
2010	216	42.097	510.033	1.343.737
2011	225	42.460	614.618	1.659.543
2012	204	54.635	702.909	1.750.127
2013	213	60.797	769.014	1.620.387
2014	208	71.472	842.216	1.642.235
2015	197	69.967	515.268	1.829.291
2016	238	67.878	523.777	2.473.600
2017	214	75.067	543.033	2.406.606

* Doğal toplama alanları dahildir.

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

7.5. 2006 Yılı Sonrası Tarımsal İlaçlar

Dünya nüfusu gün geçtikçe artmaktadır. Dolayısıyla tarım ürünlerinin de buna paralel olarak artması gerekmektedir. Bu durum üreticiyi tarım ürünlerinin verimini azaltan kalitesini düşüren zararlı otlara, haşerelere ve hayvanlara karşı önlem almaya zorlamıştır. Bunun sonucu olarak tarım ürünleri için zararlı olan, ürün kaybına sebebiyet veren yabancı otları engelleyen tarım ilaçlarının kullanılması zorunluluk arz etmektedir. Çeşitli kimyasallardan oluşan bu ilaçlar bilinçli bir şekilde kullanıldığında toprağın verimini ve ürünün kalitesini arttıran ilaçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında bilinçsiz ve gereksiz kullanımda insan sağlığına, doğal çevreye ve ekosisteme çeşitli zararlar vermektedir. Türkiye'de de bazı tarım ilaçları kullanılmaktadır. Başlıcaları şunlardır;

- ✓ İnsektisit: Böcek öldürücüler
- ✓ Fungisit: Mantar öldürücüler
- ✓ Nematisit: Nematod öldürücüler
- ✓ Herbisit: Ot öldürücüleri
- ✓ Rodentisit: Fare öldürücüler
- ✓ Diğerleri: Bitki korumada kullanılan diğer maddeler.

Tarım ilaçları her ne kadar ürünün verimine ve kalitesine olumlu anlamda katkıda bulunsa da bilgisizce ve fazla kullanıldığında doğal ekosisteme ciddi zararlar verebilir. Bu zararlılardan bazılarını aşağıda sıralayacak olursak;

- ✓ Zararlı böcekleri kontrol altında tutan faydalı böceklerin ölümüne neden olur.
- ✓ Su kaynaklarına, göllere ve nehirlere karışarak kirliliğe neden olur.
- ✓ Aşırı kullanımlarda yağmur veya sulama sularıyla toprak altına geçerek yeraltı su kaynaklarını kirletebilir.
- ✓ Kullanılan ilaçların ambalaj kutuları gelişigüzel ortalığa atıldığında çevre kirliliğine neden olur.
- ✓ Balıkların ve arıların ölümüne neden olabilir.

Dünyadaki ülkeler gerek çevresel baskılardan gerekse de uluslararası antlaşmalar nedeniyle tarım ilaçlarının zararlarının farkına varmışlardır. Bunun için de tarım ilacı kullanımı sıkı denetimlerden geçerek ve kontrollü bir şekilde yapılmaktadır. Türkiye’de de tarım ilaçlarının kullanımı ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmakta ve bununla ilgili tarım teşkilatları üreticileri kesimi bilgilendirmeye çalışmaktadır. Buna rağmen ülkemizde çok zehirli ve ekosisteme zararlı olan bazı tarım ilaçları ülkemizde ruhsatlı olarak satılmaktadır.

Tablo 6’da ülkemizde 2006-2017 yılları arasında en fazla kullanılan tarım ilaçlarına dair veriler bulunmaktadır.

Tablo 6: Türkiye’de 2006-2017 Yılları İçin En Fazla Kullanılan Tarım İlaçları(Ton)

Yıl	İnsektisitler	Fungusitler	Herbisitler	Akarisitler	Rodentisitler	Diğer	Toplam
2006	7 628	19 900	6 956	902	3	9 987	45 376
2007	21 046	16 707	6 669	966	51	277	48 716
2008	9 251	16 707	6 177	737	351	5 613	38 836
2009	9 914	17 863	5 961	1 533	78	2 302	37 651
2010	7 176	17 396	7 452	1040	147	5 344	38 555
2011	6 120	17 546	7 407	1062	421	6 978	39 534
2012	7 264	18 124	7 351	859	247	8 766	42 611
2013	7 741	16 248	7 336	858	129	7 128	39 440
2014	7 586	16 674	7 794	1513	149	6 007	39 723
2015	8 117	15 984	7 825	1576	197	5 327	39 026
2016	10 425	20485	10 025	2 025	259	835	50 054
2017	11 436	22 006	11 759	2 452	236	6209	54 098

Kaynak: TÜİK,2018.

Türkiye de ilaç kullanarak tarım yapan ülkeler arasında yer almaktadır. Tablo 6’da da görüldüğü üzere tarım ilaçlarının 2006 yılından 2017 yılına kadar kullanım miktarı toplamda 10.722 ton artmıştır. Yüzdesele bakıldığında en büyük artış rodentisitler(fare öldürücüler)’dir. Miktar olarak bakıldığında en büyük artış herbisitler(ot öldürücüler)’dir. Bu durum gerek ekonomik açıdan gerekse de ürün kalitesi açısından ülke tarımını olumsuz yönde etkilemektedir.

8. DEĞERLENDİRME

Tarımın geçmişi hemen hemen insanlığın geçmişi kadar eskidir. Bugün dünya üzerindeki en eski yerleşim yeri olarak kabul edilen ve UNESCO tarafından 2018 yılında dünya kültür mirası listesine alınan ve Şanlıurfa’da bulunan Göbeklitepe’de tohumluk buğdaylara rastlanmıştır. Bu da Türkiye’de tarımın tarihinin ne kadar eskiye dayandığının bir kanıtı olarak karşımıza çıkmakta ve tarımın önemine dikkat çekmektedir.

Dünyada insan nüfusunun artmasıyla birlikte tarımda birtakım yenilikler meydana gelmiş, sanayi devrimi ile başlayan gelişmeler sayesinde ise, daha büyük ve geniş alanlarda tarım yapma imkânına kavuşulmuştur. Genetik alanda yapılan bazı gelişmeler sayesinde de üreticiler birim başına daha fazla ve kaliteli ürün elde etme imkânına kavuşmuşlardır. Dolayısıyla tarım dünyada başlı başına büyük bir ekonomik sektör haline geldi. Tarımsal üretim yöntemlerinin değiştirilmesinde başarılı olan ülkeler, çiftçiye gereken desteği ve imkânı veren ülkeler olmuştur.

1950'li yıllarda Türkiye'de de tarımda makineleşme konusunda büyük bir ilerleme kaydedilmiştir. 2002 yılından sonra belli destekler ve her bölge için kendine has tarım politikaları ortaya konulmuştur. Fakat bu destekler henüz yeterli seviyeye ulaşmamıştır.

Türkiye, gerek tarım alanı gerekse iş gücü potansiyeli büyük bir ülke olmasına rağmen, tarım alanları 2002 yılından 2017 yılına kadar gün geçtikçe azalmaktadır. Bunun sebeplerinden bir tanesi tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesi sonucu elinde geçimini sağlayamaya yetecek kadar toprağı olmayan çiftçinin tarımı bırakıp başka alanlarda geçimini sağlamaya çalışmasıdır. Diğer bir etken ise maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Bugün tarımla geçimini sağlamak isteyen bir çiftçi başlangıç için bu yüksek maliyetlere katlanmak zorundadır. Verilen desteklerde yetersiz kaldığından veya yerinde kullanılmadığından ne yazık ki pratik anlamda işe yaramamaktadır.

Tarımsal alanda yapılması gerekenlerin başında yerli tohumların çoğaltılarak kullanımının yaygınlaştırılması gelmektedir. Bu konuda Akdeniz Üniversitesi'nin 2011 yılında yaptığı çalışmayla yerli tohum üretiminde önemli bir adım atıldı. Bu çalışmaların yeterli seviyeye ulaşması halinde, Türkiye tohumda dışa bağımlılıktan kurtulabileceğine ve milli değer yaratma konusunda ülkede yetiştirilen bazı bitki türlerinde markalaşmaya gidilebileceği düşünülmektedir.

Türkiye'de tarımı yapılması için de gereken iş gücü potansiyeli yüksek olmasına rağmen, yapılan çalışmalar tarımda verimlilik oranının düşük olduğunu göstermektedir. Buna bağlı olarak, 2002 yılından 2017 yılına kadar ithalat miktarı değişkenlik göstermekle birlikte genel anlamda artmaktadır. Bu durum ülke içindeki çiftçilerin dünyadaki diğer gelişmiş firmalarla rekabet etmek zorunda kalmasına neden olmaktadır.

Elinde sınırlı imkânları olan çiftçi, daha gelişmiş firmalarla rekabet edemediği için maalesef tarımı bırakmak zorunda kalmaktadır. Kalan çiftçiler ise, maalesef ekstansif tarım (doğa koşullarına bağlı ilkel tarım yöntemi) yapmaktadır dolayısıyla da verim düşük olmaktadır. Tarım arazilerini daha verimli şekilde kullanabilmek için tarımla uğraşan çiftçilere ülke genelinde eğitim veren Tarım Okulları kurulmalı ve çiftçiler intansif tarım (bilinçli ve verimli modern tarım) hakkında bilgilendirilmelidirler.

Türkiye'de çiftçilerin koordine olabilmeleri ile ilgili bazı sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu durum tarlalarda bin bir emekle yetiştirilen ürünlerin, herhangi bir kooperatif ya da benzeri bir örgütlenme olmaması nedeniyle aracılar çok düşük fiyatlarla satılmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla çiftçilerin kazançları çok düşük olduğu için tarım sektöründe çalışmak istememektedirler. Bundan dolayı kooperatifçilik sisteminin ülke genelinde yaygınlaştırılması gerekmektedir. Fiyatı belirleyen tekel konumunda bir birlik olursa çiftçi kazanacak ve tarımı daha iyi bir şekilde sürdürebilecektir. Özellikle Pazar fiyat desteğinin daha etkili olması için tarımda(kooperatifler, odalar vb.) üretici örgütlenmeleri teşvik edilmelidir.

Başka bir çalışma da markalaşma ve pazarlama sistemi üzerine yapılmalıdır. Türkiye'de ne yazık ki, 2002 yılından sonra pazarlama ve markalaşma adına yeterli bir ilerleme gösterilememiştir. Bu durum ülkede yetişen, belirli bölgelere has bazı ürünlerin tanınırlığını olumsuz etkilemektedir. Türkiye'de yöresel bazı ürünlerin tanıtımını yapılarak, pazar payını genişletme yoluna gidilmelidir. Birkaç örnek vermek gerekirse; Siirt'in Dişlinar köyünde yetiştirilen, tescilli bir ürün de olan Zivzik narı, ne yazık ki sadece Siirt ve etrafındaki birkaç ilin haberdar olduğu bir tarım ürünü olarak kalmaktadır. Dünya üzerinde sadece Rize'nin Anzer yaylasında üretilen ve içerisinde 80-90 tanesi endemik 450-500 tane çiçekten elde edilen bir ürün olan Anzer balı da hak ettiği konumda bulunmamaktadır.

Sonuç olarak; Türkiye coğrafi ve özel konumu nedeniyle tarım ve hayvancılık sektörlerinde, markalaşma ve ürün çeşidi yönünden avantajlı bir ülkedir. Bu avantajı kullanabilmek için yapılan çalışmaları dikkate alıp bu çalışmaların ve çözüm önerilerinin titizlikle takip edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Çomaktekin, M.F. 2009. Tarımsal Destekleme Politikaları ve Türkiye’ de Uygulamalar (1990 ve Sonrası Dönem), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gaytancıoğlu, O. (2009). Türkiye’de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

GTHB. (2014). Fark Ödeme Destekleri. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı: <https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/TARYAT/Duyuru/70/fark-odemesi--prim--destegi-tebliği-adresinden erişildi.> (ET: 03.03.2019)

Güresinli, (2015). Avrupa Birliği ve Türkiye Tarımsal Destekleme Politikaları Ve Yapısal Politikalarının Tarihi Gelişiminin Değerlendirilmesi, AB Uzmanlık Tezi.

Makal A. (2003) Türkiye’de 1950-1965 Döneminde Tarım Kesiminde İşgücü ve Ücretli Emeğe İlişkin Gelişmeler. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi.103-140. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/36246> adresinden erişildi.(ET: 01.03.2019)

Nazlı, A. R. ve Küden, A. B. (2012) “AB Ortak Tarım Politikası ve Türkiye” Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi,5,93–95.

Ortaç, R. v.d.(2006). Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Fiyatlandırma Politikaları. Ankara: Gazi.

TMO, (2017). 2017 Hububat Raporu. <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/hububat/HububatRaporu2017.pdf> adresinden erişildi. (ET: 03.03.2019)

TÜİK,(2018). <http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden erişildi. (ET: 03.03.2019)

Uğurluay Derya, 2009, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Karboksil Uygulamasının İhraç Edilen Üzüm, Kayısı, Kiraz Meyvelerindeki Verim Ve Kalite Üzerine Etkisi, Sayfa:64.

Yalçınkaya, N., Yalçınkaya, M. H. ve Çılbant, C. (2006) “Avrupa Birliği’ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi” Yönetim ve Ekonomi Dergisi, c.13, s.2, ss.97-118.

Yapar, S. (2005). Türkiye’de Tarımsal Ekonomi Ve “Desteklememe” Politikasının Bir Aracı Olarak Doğrudan Gelir Desteği Sistemi. Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5(2), 21-37.

Yılğör, Seyhan & Sevim, (2013). Türkiye’de Tahıl Üretimi. https://www.bantb.org.tr/upload/dosyalar/773_tahil.pdf adresinden erişildi. (ET:01.03.2019)